

КОНСТИТУЦИЯ - ОИЛАНИ МУҲОФАЗА ҚИЛИШНИНГ ХУҚУҚИЙ КАФОЛАТИ

М.А.Усманов

Ўзбекистон Республикаси Жамоат хавфсизлиги университети профессори, ю.ф.д.

<https://www.doi.org/10.5281/zenodo.10409794>

ARTICLE INFO

Received: 12th December 2023

Accepted: 19th December 2023

Online: 20th December 2023

KEY WORDS

Конституция, оила, давлат, оилавий муносабат, кам таъминланган оила, ижтимоий ҳимоя, ижтимоий ёрдам, ижтимоий хизмат, нафақа.

ABSTRACT

Ушбу мақолада оилани давлат томонидан муҳофаза қилинишига оид конституцияда белгиланган кафолатлар, 2017-2022 йилларда амалга оширилган ижтимоий ислохотлар, оилаларни ижтимоий ҳимоя қилиш, оила институтини янада ривожлантириш, оилаларни янада қўллаб-қувватлаш учун ижтимоий хизматлар кўламининг кенгайгани, оилаларга нафақаларни тайинлаш соҳасида қатор имтиёзлар жорий қилинганлиги масалалари ёритиб берилган.

Инсон камолоти ва маънавиятини шакллантиришнинг энг дастлабки ва уйғун маскани оиладир. Оила- жамиятнинг асосий бўғини, авлодлар давомийлигини, қадриятлар, урф-одатлар ва анъаналарни аجدодлардан авлодларга ўтишини таъминловчи омилдир.

Оила ҳуқуқининг асосий манбаи Ўзбекистон Республикаси Конституциясидир.

Конституциянинг III бўлим, XIV боби «Оила, болалар ва ёшлар» деб номланиб, 76-80-моддаларда оилавий-ҳуқуқий муносабатларни тартибга солишга қаратилган қоидалар белгиланган.

Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 76-моддасида таъкидланган куйидаги сўзларда ниҳоятда рамзий ва теран маъно бор: «Оила жамиятнинг асосий бўғинидир ҳамда у жамият ва давлат муҳофазасидадир» [1].

Мамлакатимизда «Ҳар бир оила фаровон бўлса - мамлакат фаровон бўлади» тамойили асосида соғлом, етук, комиллик сари интиладиган оилаларни қўллаб-қувватлаш борасида кўплаб ишлар амалга оширилмоқда. Шуни алоҳида таъкидлаб ўтиш лозимки, оила қанча соғлом бўлса, жамият ҳам шунга мутаносиб бўлади. Лекин тагига зил кетган, мўрт оилалар охири ажралиш билан тугайди, болалар етим, хонадонлар пароканда бўлади. Бу эса, жамият равнақига албатта путур етказди [2].

Давлатимиз ўз мустақил тараққиётининг илк кунлариданоқ бозор муносабатларига ўтиш босқичида оилалар ҳақида ғамхўрлик қилиш, уларни ижтимоий ҳимоялаш бош тамойиллардан эканини эълон қилди ва бу соҳада кенг қамровли ижтимоий-иқтисодий, сиёсий, маънавий-ахлоқий тадбирларни амалга оширди.

Оила жамиятнинг асосий бўғини бўлиб, давлатимиз ва жамиятимиз ривожини, авваломбор, оилаларимизда тинчлик-осойишталикнинг бардавом бўлиши, оиладаги фаровонлик ва унинг ишончли ижтимоий ҳимоя кафолатлари тизими орқали таъминланиши билан чамбарчас боғлиқ бўлади.

Ўзбекистон Республикасида оилага жамият ва давлат ғамхўрлиги кун сайин ошиб бормоқда. Жамиятни ривожлантириш учун барча диққат-эътибор, энг аввало, оилага қаратилмоғи лозим. Ҳар бир оила аъзосининг жамиятни тушуниши, ҳаёт, меҳнат, қонун ва ҳуқуқни қай даражада англаши ва унга риоя қилиши жамият равнақини белгиловчи муҳим омилдир. 2023 йилнинг январь ойи ҳолатига кўра Ўзбекистон Республикасида жами 9 миллион оилалар мавжуд.

Ҳар бир оиланинг ўзига хос имкониятлари, эҳтиёжлари, муаммолари бор. Давлат томонидан оиланинг ривожланиши учун имкониятлар яратилиши жамият равнақи учун хизмат қилади.

Сўнгги йилларда оилаларни қўллаб-қувватлаш учун ижтимоий хизматлар қўламини кенгайтириш, оилаларга кўрсатиладиган ижтимоий хизматлар сифатини оширишга, кўп болали оилаларга ва ижтимоий-маиший шароитини яхшилашга муҳтож оилаларга имтиёзли кредитлар (ипотека, истеъмол ва бошқа) беришни ва ер майдонларини тақдим этишга қаратилган бир қатор қонунчилик ҳужжатлари қабул қилинди. Ижтимоий ҳимояга муҳтож оилаларга кўмак беришда ноёб бўлган “Темир дафтар” жорий этилди.

Оиланинг тўлақонли ривожланиши учун шарт-шароитлар яратиш бўйича давлатнинг мажбуриятларини белгилаш орқали жамиятда тинчлик ва барқарорликни сақлашга, мустаҳкам оилаларни шакллантиришга эришилади.

Давлатнинг оила тўғрисидаги ғамхўрлиги катта ҳажмда уй-жой қурилиши, болалар муассасаларининг кенг шаҳобчаларини барпо этиш ва ривожлантириш, маиший хизмат, бола туғилганда нафақа тўлаш, кўп болали оилаларга нафақалар ва имтиёзлар бериш, шунингдек, оилага нафақа ва ёрдам беришнинг бошқа турларини ривожлантириш орқали намоён бўлмоқда.

2022 йилда тарихимизда илк бор пенсия ва ижтимоий нафақалар миқдори минимал истеъмол ҳаражатларидан кам бўлмаган даражага олиб чиқилди. Мисол учун, 2017 йилда кам таъминланган 500 минг оила ижтимоий ёрдам олган бўлса, бугунга келиб 2 миллиондан ортиқ оилаларга кўмак берилмоқда. Ажратилаётган маблағлар эса, 7 баробар кўпайтирилиб, йилига 11 триллион сўмга етди.[1].

Оила ҳуқуқининг асосий манбаларидан бири – Ўзбекистон Республикасининг Оила кодекси.

Ўзбекистон Республикаси Оила кодексининг 2-моддасида оилавий муносабатларни тартибга солиш эркак ва аёлнинг ихтиёрий равишда никоҳланиб тузган иттифоқи, эр ва хотиннинг шахсий ҳамда мулкӣ ҳуқуқлари тенглиги, ички оилавий масалаларнинг ўзаро келишув йўли билан ҳал қилиниши устуворлиги тамойиллари асосида амалга оширилиши[3] белгиланган.

Оилавий муносабатлар ўзига хос хусусиятларга эга юридик фактлар - никоҳ, қариндошлик, оналик, оталик, фарзандликка олиш кабилар асосида вужудга келади ва шахсий-ҳуқуқӣ моҳиятга эга бўлиб, оилавий ҳуқуқ субъектларининг ҳуқуқ ва

мажбуриятлари уларнинг ўзларигагина тегишли ҳуқуқ ва мажбуриятлардан иборатдир.

Ҳуқуқий маънода оила – юридик муносабатдир. Оилавий муносабатлардаги юридик характер ҳуқуқий нормалар билан уларнинг муносабатларини тартибга солиб, давлатнинг мажбурий қоидалари билан оила аъзоларининг хулқиға таъсир этиб, оилани жамият хоҳлаган асосда ривожлантиришга ёрдам беради.

Оила жамиятнинг табиий ва асосий ҳужайрасини ташкил этади. Жамият катта-кичик оилалардан иборат. Бу оилалар қанчалик мустақкам бўлса, жамият ҳам шунчалик мустақкам бўлади. Биз қураётган фуқаролик жамиятида оила ўзига хос ижтимоий бирлашмани ташкил этади. Оиланинг бу хусусияти биринчи галда унинг жамият манфаатлари билан боғлиқлигида ҳамда ижтимоий вазибаларда ифодаланган.

Мамлакатда ҳар бир оила ва ҳар бир инсоннинг турмуш фаровонлигини, фуқаролар тотувлигини мустақкамлашга қаратилган дастурий мақсадларга асосланиб иш олиб борилмоқда.

Ўзбекистон Республикасида ижтимоий-сиёсий соҳадаги муносабатларни тартибга солишга қаратилган қонунлар, халқаро ҳуқуқий стандартларга тўла-тўкис мос бўлиб, улар руҳини ҳаётимизга сингдириш ишига хизмат қилмоқда.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Оила ва хотин-қизларни тизимли қўллаб-қувватлашга доир ишларни янада жадаллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги 2022 йил 7 мартдаги ПФ-87-сон Фармони хотин-қизларни қўллаб-қувватлаш ва оила институтини мустақкамлаш соҳасидаги фаолиятни тубдан такомиллаштиришга қаратилган бир қатор чора-тадбирларни белгилаб берди. Хусусан, ушбу Фармон асосида мамлакатимизда хотин-қизларнинг ҳуқуқ ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилиш, уларнинг иқтисодий, ижтимоий ва сиёсий фаоллигини ошириш,

соғлиғини сақлаш, касбга ўқитиш ва бандлигини таъминлаш, тадбиркорликка кенг жалб этиш, эҳтиёжманд хотин-қизларни ижтимоий қўллаб-қувватлаш, гендер тенгликни таъминлаш борасида олиб борилаётган ислохотларни тизимли давом эттириш, шунингдек, Бирлашган Миллатлар Ташкилоти Глобал кун тартибининг Барқарор ривожланиш мақсадларини изчил амалга ошириш мақсадида 2022-2026 йилларда хотин-қизларнинг мамлакат иқтисодий, сиёсий ва ижтимоий ҳаётининг барча жабҳаларида фаоллигини ошириш бўйича Миллий дастур тасдиқланди.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Оила ва хотин-қизлар билан ишлаш, маҳалла ва нурунийларни қўллаб-қувватлаш тизимини такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида» 2022 йил 1 мартдаги ПФ-81-сон Фармони ва 2022 йил 21 сентябрдаги «Хотин-қизлар бандлигини ошириш ва саломатлигини мустақкамлашга оид қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида» ПҚ-376-сон қарори ижросини таъминлаш мақсадида Вазирлар Маҳкамасининг 2022 йил 4 ноябрдаги 645-сон қарорига мувофиқ “Оила ва хотин-қизларни қўллаб-қувватлаш давлат мақсадли жамғармаси” ташкил этилиб, унинг асосий вазибалари этиб оилани ҳар томонлама қўллаб-қувватлаш, шу жумладан, оғир ижтимоий аҳволга тушиб қолган оилаларга, ногиронлиги бўлган аёлларга моддий ёрдам кўрсатиш, хотин-қизларга оилавий ва хусусий тадбиркорлик,

хунармандчиликни ташкил этишда, меҳнат бозорида талаб юқори бўлган касблар бўйича билим ва кўникмаларни эгаллашда кўмаклашиш белгиланди.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Оила ва хотин-қизлар давлат қўмитаси фаолиятини ташкил этиш тўғрисида” 2022 йил 1 мартдаги ПҚ-146-сон қарори ижросини таъминлаш мақсадида Вазирлар Маҳкамасининг “Ўзбекистон Республикаси Оила ва хотин-қизлар давлат қўмитаси фаолиятини тартибга солиш соҳасидаги норматив-ҳуқуқий ҳужжатларни тасдиқлаш тўғрисида”даги 2022 йил 4 июлдаги 358-сон қарорига кўра, Ўзбекистон Республикасида оила институтини мустаҳкамлашга доир Миллий дастур тасдиқланди.

Дастурга кўра «Соғлом оила - соғлом жамият» концептуал ғоясини ҳаётга татбиқ этишга йўналтирилган ягона давлат сиёсатини олиб бориш, бу соҳада норматив-ҳуқуқий базани янада такомиллаштириш бўйича таклифлар ишлаб чиқиш, оиланинг репродуктив саломатлиги ва демографик ривожланишини, унинг фаровонлиги ва хотиржамлигини ошириш масалаларини комплекс ўрганишни ташкил этиш, мазкур йўналишлар бўйича услубий тавсияларни ишлаб чиқиш ва самарали татбиқ этиш, замонавий оилани ривожлантириш, оиланинг ички муносабатлари, шахслараро муносабатларни, бой маданий тарихий мерос ва анъанавий оилавий қадриятлар муаммолари бўйича фундаментал, амалий ва инновацион тадқиқотларни ўтказиш, улар асосида оила институтини мустаҳкамлаш, ёшларни оилавий ҳаётга тайёрлаш ва оилавий ажрашишларнинг олдини олиш бўйича таклифларни ишлаб чиқиш ва амалга ошириш вазифалари белгилаб берилди.

Хуллас, юқоридагилардан келиб чиққан ҳолда қуйидаги ишларни амалга ошириш мақсадга мувофиқдир:

- умуминсоний ва миллий оилавий қадриятларни, эр-хотин, ота-она ва фарзандлар ўртасидаги муносабатларни ўрганиш ва таҳлил қилиш асосида замонавий намунали оиланинг мезонларини белгилаш;
- «Оила жамият ва давлат ҳимоясида» конституциявий принципини кенг тарғиб этиш ва жамиятга сингдириш ишларини олиб бориш;
- давлат органлари, хотин-қизлар қўмиталари ва бошқа жамоат ташкилотлари билан биргаликда нотинч ва муаммоли оилаларни аниқлаш ва уларнинг манзилли рўйхатларини тузиш;
- маънавий-ахлоқий муҳитни соғломлаштириш, низоли ҳолатларнинг олдини олиш, оилавий муносабатларни мустаҳкамлаш ишларини янада ривожлантириш.

Зеро, Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.М.Мирзиёев таъкидлаганидек: “Ҳар бир оила фаровон бўлса - мамлакат фаровон бўлади”.

References:

1. Ўзбекистон Республикаси Конституцияси. 30.04.2023. Ўзбекистон Республикаси Конституцияси (lex.uz)
2. Ш.М.Мирзиёев. Yangi O'zbekiston strategiyasi. . - Т “O'zbekiston” nashriyoti, 2021. 72-bet.
3. Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси. // www.lex.uz.